Обґрунтування створення ландшафтного заказника місцевого значення “Осокорківські луки”

2019

Обґрунтування створення ландшафтного заказника місцевого значення “Осокорківські луки”

Зважаючи на велику частку в місті Києві змінених унаслідок антропогенної діяльності ландшафтів, особливого значення набуває питання збереження сприятливого для життя та здоров’я людини довкілля, а також забезпечення населення рекреаційними ресурсами. Розвиток міста Києва відбувається з мінімальним урахуванням екологічної складової, у наслідок чого відбувається порушення екологічної рівноваги: знищення зелених зон, зміна мезокліматичних показників, забруднення річок, озер, повітря та ґрунтів – природних компонентів, які є основою функціонування природних комплексів. Створення заповідних територій є одним із раціональних шляхів вирішення цієї проблеми.

Функціонування ландшафтного заказника місцевого значення “Осокорківські луки” забезпечить збереження та відновлення ландшафтних комплексів лівобережної частини заплави річки Дніпро в межах Дарницького району міста Києва, збереження популяцій рідкісних видів флори та фауни.

Вибір **категорії “**ландшафтний заказник” зумовлено комплексним характером збереження місцевих лучних і водних природних комплексів та їхнього біотичного різноманіття як єдиного цілісного та взаємопов’язаного ландшафту, який потребує збереження всіх його компонентів.

У Законі України «Про природно-заповідний фонд України» зазначено, що заказниками оголошуються природні території (акваторії) з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів.

Оголошення заказників проводиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об’єктів у їхніх власників або користувачів згідно зі ст. 25 ЗУ «Про ПЗФ». Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказником, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

Назва “Осокорки” відповідає історичній назві цієї місцевості й походить від гаїв з тополі чорної, які зростали навколо заплавних озер у долині Дніпра.

Територія проектованого заказника розташована в межах Дарницького району м. Києва. Площа складає 148 га - це землі комунальної власності територіальної громади міста Києва в особі Київської міської ради. Межі зображено на рисунках 1-4. Конфігурація меж заказника зумовлена наявністю в Генеральному плані розвитку міста Києва до 2020 року паркової зони навколо озер Небреж та Тягле, а також на південь від них (рис. 5).

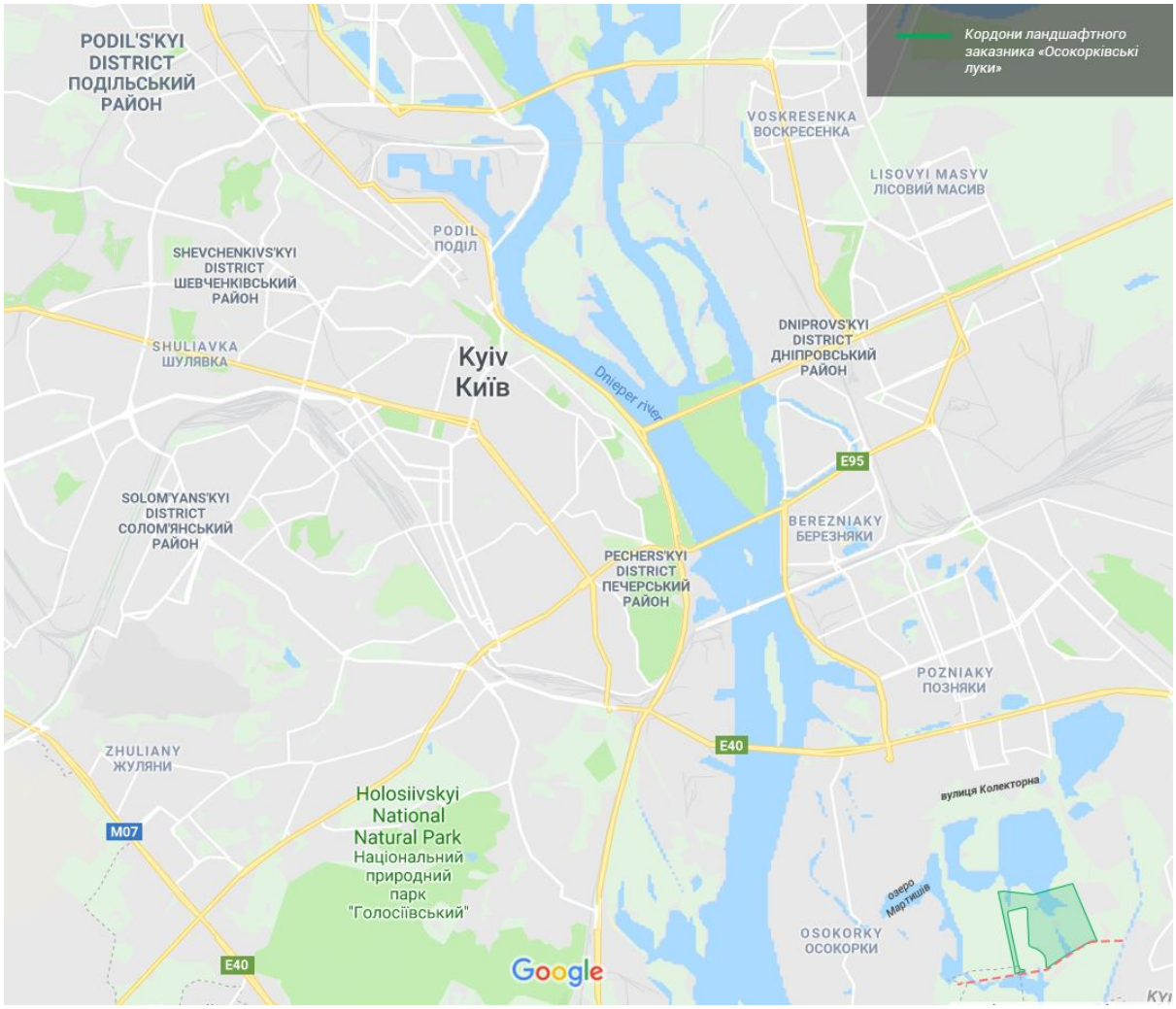

Рис. 1. Межі проектованого заказника «Осокорківські луки» на карті м. Києва.

Рис. 2. Межі проектованого заказника “Осокорківські луки” на космічному знімку.

Рис. 3. Проекція меж заказника “Осокорківські луки” на місцевості.

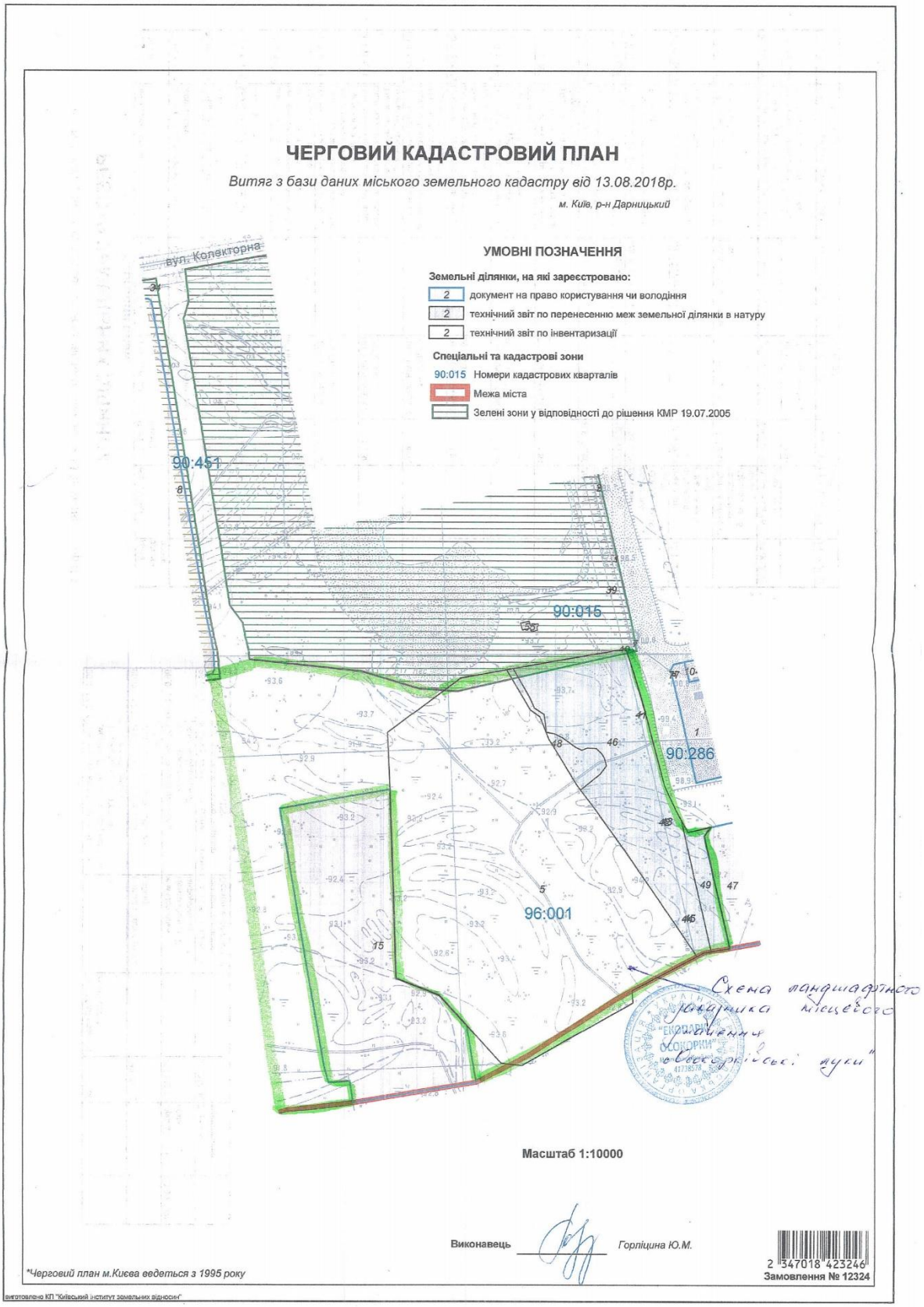

Рис. 4. Межі проектованого заказника “Осокорківські луки” на витягу з кадастрового плану міста Києва.

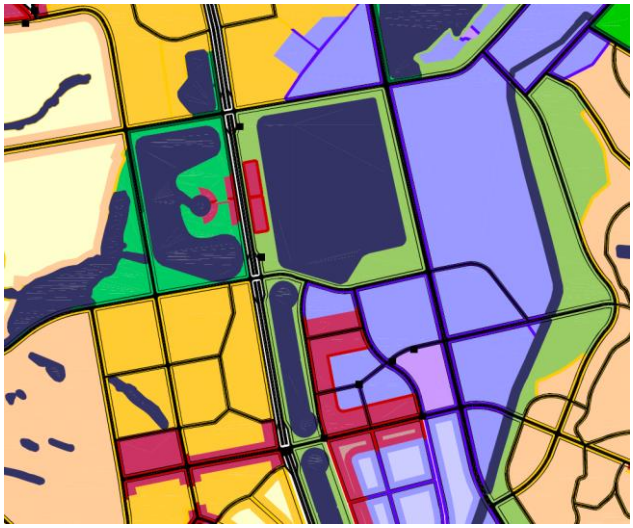

Рис. 5. Фрагмент генерального плану розвитку міста Києва до 2020 року з зображенням навколо озер Тягле та Небреж паркової зони.

Фізико-географічні умови території. Територія проектованого заказника «Осокорківські луки» репрезентує заплавний тип ландшафтів і має давню історію формування та розвитку, пов'язану з утворенням долини Дніпра.

На фрагменті Військово-топографічної карти (рис. 6), надрукованої у 1915 році, зйомка для якої проходила у 1868-1869 роках, зображено природну заплаву р. Дніпро та болотний комплекс на лівобережжі, які існували на місці проектованого заказника до розбудови міста Києва.

Озера Небреж і Тягле – колишні старичні озера р. Дніпро, поглиблені та розширені внаслідок робіт з намиву території під час розбудови житлових масивів Позняки та Осокорки.

За фізико-географічним районуванням території України (Національний атлас України, 2007 р.), проектований заказник належить до Процівсько-Ліплявського району Північнопридніпровської терасової низовинної області Лівобережно-Дніпровського краю Лісостепової зони.

За геоморфологічним районуванням України територія належить до Лівобережно-Середньодніпровської алювіальної плоскої та слабо хвилястої, слабо розчленованої рівнини Придніпровської пластово-акумулятивної рівнини на палеогенових і неогенових відкладах Придніпровської області акумулятивних рівнин. Рельєф місцевості рівнинний. Четвертинні відклади алювіальні: піски, супіски, суглинки. Ґрунтовий покрив території представлений дерново-середньопідзолистими оглеєними та дерновими переважно оглеєними піщаними, глинисто-піщаними та супіщаними ґрунтами в комплексі зі слабогумусованими пісками.

Рис. 6. Фрагмент Військово-топографічої карти 1945 р. Аркуш 9, ряд XXI.

Рослинний світ. На території проектованого заказника наявні такі типи заплавної рослинності: водна, повітряно-водна, лучна, болотна та фрагменти заплавних лісів (зокрема в урочищі Березівка, південніше озера Тягле).

Водна рослинність представлена угрупованнями ряски малої та трироздільної, жабурника звичайного, сальвінії плаваючої (вид занесений до Червоної книги України), латаття білого, глечиків жовтих (угруповання занесені до Зеленої книги України), різака алоєвидного, з занурених рослин звичайними є елодея канадська, кушир занурений. Прибережно-водна рослинність представлена угрупованнями за участі куги озерної, плакуна прутовидного, чистецю болотного, вовконогу європейського, чихавки звичайної, частухи подорожникової, стрілолисту, сусака зонтичного, а також рідкісною рослиною – їжачою головкою зринувшою, що охороняється рішенням Київради № 880/2290.

На вологих луках ростуть цибуля гранчаста та жовтець їдкий, зозулені слізки, нечисленний у Києві подорожник середній, занесені до Червоної книги України пальчатокорінник м’ясочервоний та півники сибірські, а також тирлич звичайний, що охороняється рішенням Київради № 219/940. На заболочених ділянках ростуть гірчак

почечуйний, вербозілля звичайне та рідкісні лепеха й півники болотні, що охороняються рішенням Київради № 880/2290.

Значну площу проектованого заказника займають піщані угруповання, на яких звичайними видами є пижмо, холодок лікарський, гвоздика Борбаша, очитки звичайний та шестирядний.

Листяні ліси поширені фрагментарно вздовж проток та представлені деревостанами з тополі чорної або осокора, верби білої, значною є участь осики та берези. Ці масиви листяного лісу надзвичайно багаті на гриби, зокрема такі цінні їстівні види, як підберезники та підосичники. Великого різноманіття досягають сапротрофні та дереворуйнівні гриби. На території проектованого парку також наявні значні за площею зарості верби гостролистої (шелюги) та чужорідного виду американського походження аморфи чагарникової.

Тваринний світ. На території проектованого заказника наявне значне різноманіття комах, що включає, зокрема, і такі види Червоної книги України як махаон, джміль яскравий, стрічкарка блакитна, вусач мускусний та інші. У численних протоках та озерах мешкають великі популяції рака річкового, який стрімко зникає з водойм м. Києва унаслідок їх прогресуючого забруднення. Великим є різноманіття водних м'якунів, серед яких низка видів жабурниць та скойок. Зустрічається тут рідкісна у Києві псевдоанодонта плоска. З більш дрібних м'якунів поширені численні види ставковиків, катушок, лужанок, а також кульки та річкові чашечки. З рідкісних безхребетних у водоймах трапляється п'явка медична, занесена до Червоної книги України.

На території проектованого парку виявлено 10 видів земноводних. З них найбільш чисельними є ропуха сіра, жаба гостроморда, жаба деревна, кумка червоночерева, а також тритони звичайний та гребінчастий; ці види перебувають під охороною у межах м. Києва. Усі види земноводних на території України перебувають під охороною Бернської конвенції. З плазунів на території заплавних лук мешкають вуж звичайний та ящірка прудка, які перебувають під охороною Бернської конвенції, а також черепаха болотна, яка до того ж занесена до Європейського червоного списку, а також до переліку видів, які підлягають охороні на території м. Києва.

Надзвичайно велике значення має територія проектованого заказника для птахів, який розташований уздовж Дніпровського екологічного коридору, де міграціям пернатих перешкоджає наявність великого міста. Перелітні птахи, головним чином коловодні (качки, гуси, кулики), на шляху своєї міграції використовують цю територію як місце відпочинку та годівлі. Відповідно до ратифікованої Україною Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин, Україна як сторона Конвенції зобов'язалася сприяти охороні перелітних видів та зберігати необхідні для цього місця. Крім пролітних видів у заплаві регулярно гніздяться або шукають поживу такі негоробині птахи, як лелека білий, чапля сіра, бугайчик, крижень, чирянка велика, канюк звичайний, деркач, курочка водяна, коловодник звичайний, одуд, рибалочка та багато інших. Значним є різноманіття горобцеподібних птахів: ластівки сільська та берегова, плиски жовта й біла, вивільга, шпак звичайний, кілька видів очеретянок та кропив'янок, вільшанка, синиця вусата, ремез, вівсянка очеретяна та багато інших. На озері Тягле існує колонія чорного та річкового крячків. Регулярно трапляються звичайний та жовтоногий мартини.

На території проектованого заказника за попередніми даними зустрічається 120 видів птахів. 15 з них перебувають під охороною міжнародних та державних актів про охорону природи – занесені до Червоних списків. Зокрема, деркач занесений до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (МСОП). Чернь морська, куріпка сіра, чайка занесені до Європейського червоного списку. До Червоної книги України занесено 8 видів птахів: гоголь, лелека чорний, крех середній, лунь польовий, змієїд, орлан-білохвіст, сапсан, кулик-сорока та сорокопуд сірий. Бугайчик, деркач, крячок білокрилий та рибалочка занесені до Червоного списку м. Києва.

Види птахів, які зустрічаються на озері Тягле:

1. Пірникоза велика
2. Крижень
3. Свищ
4. Широконіска
5. Осоїд
6. Канюк звичайний
7. Змієїд
8. Боривітер звичайний
9. Куріпка сіра
10. Лиска
11. Крячок чорний
12. Крячок річковий
13. Мартин звичайний
14. Мартин жовтоногий
15. Синьошийка

Загальний список птахів:

1. Пірникоза мала
2. Пірникоза велика
3. Баклан великий
4. Чепура велика
5. Чапля сіра
6. Квак
7. Бугайчик
8. Лелека білий
9. Гуменник
10. Лебідь-шипун

11. Крижень
12. Чирянка велика
13. Чирянка мала
14. Свищ
15. Шилохвіст
16. Широконіска
17. Чернь чубата
18. Чернь морська
19. Попелюх
20. Морянка
21. Гоголь (ЧКУ)
22. Турпан
23. Крех великий
24. Крех середній (ЧКУ)
25. Крех малий
26. Осоїд
27. Лунь польовий (ЧКУ)
28. Зимняк
29. Канюк звичайний
30. Яструб малий
31. Яструб великий
32. Змієїд (ЧКУ)
33. Орлан-білохвіст (ЧКУ)
34. Сапсан (ЧКУ)
35. Підсоколик великий
36. Боривітер звичайний
37. Куріпка сіра
38. Пастушок
39. Деркач
40. Лиска
41. Курочка водяна
42. Кулик-сорока (ЧКУ)
43. Чайка
44. Коловодник лісовий
45. Коловодник звичайний
46. Баранець звичайний
47. Мартин звичайний
48. Мартин жовтоногий
49. Мартин сивий
50. Крячок чорний
51. Крячок білощокий
52. Крячок білокрилий
53. Крячок річковий
54. Припутень

55. Голуб сизий
56. Горлиця садова
57. Рибалочка
58. Зозуля
59. Серпокрилець чорний
60. Одуд
61. Жовна сива
62. Дятел звичайний
63. Дятел сирійський
64. Дятел малий
65. Ластівка берегова
66. Ластівка сільська
67. Ластівка міська
68. Щеврик лучний
69. Плиска біла
70. Плиска жовта
71. Сорокопуд терновий
72. Сорокопуд сірий (ЧКУ)
73. Вивільга
74. Шпак звичайний
75. Сойка
76. Сорока
77. Грак
78. Галка
79. Ворона сіра
80. Крук
81. Омелюх
82. Волове очко
83. Очеретянка лучна
84. Очеретянка ставкова
85. Очеретянка чагарникова
86. Очеретянка велика
87. Кропив’янка чорноголова
88. Кропив’янка сіра
89. Кропив’янка садова
90. Берестянка звичайна
91. Вівчарик-ковалик
92. Вівчарик весняний
93. Кам’янка звичайна
94. Горихвістка чорна
95. Синьошийка
96. Чикотень
97. Дрізд співочий
98. Дрізд чорний

99. Дрізд білобровий
100. Дрізд-омелюх
101. Вільшанка
102. Синиця вусата
103. Синиця довгохвоста
104. Ремез
105. Синиця блакитна
106. Синиця велика
107. Підкоришник звичайний
108. Горобець хатній
109. Горобець польовий
110. Зяблик
111. Зеленяк
112. Чиж
113. Щедрик
114. Щиглик
115. Коноплянка
116. Чечітка звичайна
117. Снігур
118. Костогриз
119. Вівсянка звичайна
120. Вівсянка очеретяна
121. Лелека чорний

З ссавців на території заплавного урочища зустрічаються ондатра, полівка водяна, норка американська, заєць сірий, їжак білочеревий, ласка, кутора звичайна, кріт європейський, бобер європейський. Два види - заєць сірий та ласка - перебувають під охороною Бернської конвенції.

Заказник «Осокорківські луки» у структурі екомережі. Основою екомережі та природно-заповідного фонду м. Києва є зелені зони міста та річкові й озерні природні комплекси. Проектований заказник має важливе значення як ключова територія Дніпровського екокоридору та регіональної екомережі Київської області, а також екомережі міста Києва.

Екомережа - єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного- та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і, відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України, підлягають особливій охороні.

Відповідно до Схеми формування екомережі м. Києва, яка була затверджена рішенням Київської міської ради (від 28 грудня 2006 р. № 546/603), територія

проектованого заказника “Осокорківські луки” є ядром з лучно-чагарниковою рослинністю (рис. 7).

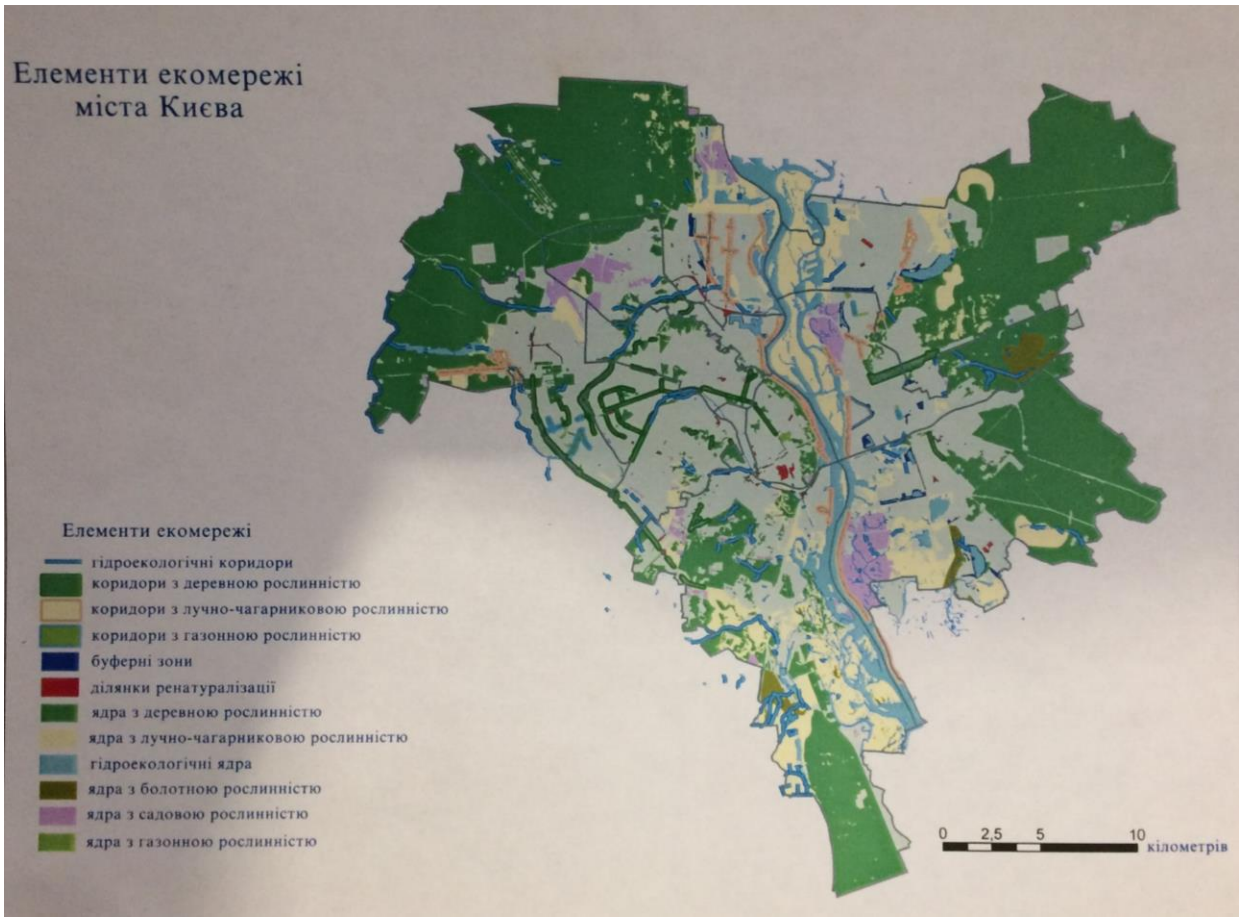

Рис. 7. Елементи екомережі міста Києва.

У пункті 4 статті 15 Закону України «Про екомережу», **«Зведена схема формування екомережі України, регіональні та місцеві схеми формування екомережі, програми у сфері формування, збереження та використання екомережі є основою для розроблення усіх видів проектної документації при здійсненні землеустрою, розробці містобудівної документації, а також здійсненні господарської та іншої діяльності»**.

Формування, збереження та використання екомережі здійснюється відповідно до таких основних принципів:

- забезпечення цілісності екосистемних функцій складових елементів екомережі;
- збереження та екологічно збалансоване використання природних ресурсів на території екомережі;
- зупинення втрат природних та напівприродних територій (зайнятих рослинними угрупованнями природного походження та комплексами, зміненими в процесі людської діяльності), розширення площі території екомережі;
- забезпечення державної підтримки, стимулювання суб'єктів господарювання під час створення на їх землях територій та об'єктів природно-заповідного фонду, інших територій, що підлягають особливій охороні, розвитку екомережі;

- забезпечення участі громадян та їх об'єднань у розробленні пропозицій і прийнятті рішень щодо формування, збереження та використання екомережі;
- забезпечення поєднання національної екомережі з екомережами суміжних країн, що входять до Всеєвропейської екомережі, всебічний розвиток міжнародної співпраці у цій сфері.

Відповідно до п. 3, ст. 6 Закону України "Про екомережу" власники і користувачі територій та об'єктів, включених до переліків територій та об'єктів екомережі, зобов'язані забезпечувати їх використання за цільовим призначенням.

З метою забезпечення охорони та створення екомережі необхідно надати заповідний статус проектованому заказнику «Осокорківські луки».

Екопросвіта. Основними формами екологічної освіти та виховання, які доцільно застосовувати в ландшафтному заказнику, є організація тематичних екскурсій, облаштування низки еколого-освітніх зупинок, пунктів спостереження за природою. Зокрема, створення екостежок.

Перелік видів діяльності, що пропонується заборонити або обмежити.

Відповідно до ст. 26 Закону України "Про природно-заповідний фонд":

"**На територіях заказників забороняються суцільні, прохідні, лісовідновні та поступові рубки, видалення захаращеності, а також полювання та інша діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим положенням про заказник.**

Господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить цілям і завданням заказника, проводиться з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища.

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказником, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження".

За загальним правилом у заказниках встановлюється режим, який відповідає зоні регульованої рекреації. Інше може бути встановлено у положенні про заказник.

Регульована рекреація передбачає наступну діяльність: короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; влаштування та відповідне обладнання туристичних маршрутів та екологічних стежок.

На території заказника заборонено полювання, проведення суцільних рубок, забудова, розорювання земель, змінювати гідрологічний режим території, будівництво гідроспоруд, випалювання рослинності, засмічення території.

Забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню території ландшафтного заказника, порушує природний розвиток процесів та явищ та створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси і процеси, а саме:

1) відведення ділянок під дачне будівництво, садівництво, городництво, інші види сільськогосподарського використання території;

2) геолого-розвідувальні роботи, розробка корисних копалин, руйнування геологічних відслонень;
3) порушення ґрунтового покриву;
4) застосування будь-яких хімічних засобів, у тому числі мінеральних добрив;
5) будівництво гідротехнічних споруд, каналів, водосховищ, запруд, іригаційних систем, поглиблення, розширення, випрямлення русел річок та інші види втручання в гідрологічний режим території;
6) мисливство, вилов і знищення диких тварин, порушення умов їх оселення, гніздування;
7) інтродукція нових для території заказника видів тварин та рослин;
8) влаштування звалищ та захоронень;
9) спалювання сухої рослинності та підпали трави.

Створення ландшафтного заказника місцевого значення “Осокорківські луки” дозволить зберегти цінні природні ландшафти, відновити луки і ліси корінних заплав, що сприятиме охороні вод; покращити рекреаційні характеристики; здійснювати комплексну охорону заплавних ландшафтів.

Створення заказника буде кроком у реалізації вимог низки міжнародних природоохоронних конвенцій та угод, ратифікованих Україною. Зокрема, **Європейської ландшафтної конвенції**, згідно ст. 5 якої Україна зобов’язалася встановлювати та впроваджувати ландшафтну політику, спрямовану на охорону, регулювання і планування ландшафту шляхом прийняття конкретних заходів. **Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції),** згідно ст. 3 якої Україна має вживати заходи для здійснення національної політики охорони дикої флори, дикої фауни та природних середовищ існування, приділяючи особливу увагу видам, яким загрожує зникнення, вразливим видам, особливо ендемічним, та середовищам існування, яким загрожує зникнення; а згідно ст. 4 цієї Конвенції Україна має вживати відповідних і необхідних законодавчих та адміністративних заходів для забезпечення охорони середовищ існування видів дикої флори та фауни, а також приділяти особливу увагу охороні територій, що мають значення для мігруючих видів. **Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (Угоди AEWA),** згідно ст. 3 якої Україна має визначати середовища існування мігруючих водно-болотних птахів, які знаходяться в межах її території, та сприяти охороні, управлінню, реабілітації і відновленню цих середовищ.

Колектив авторів

еколог Міжнародної благодійної організації “Екологія-Право-Людина”, кандидат географічних наук		Полянська Катерина Валентинівна
провідний фахівець кафедри екології та зоології ННЦ "Інститут біології та медицини" Київського національного університету імені Тараса Шевченка		Казанник Віталій Васильович
провідний науковий співробітник відділу геоботаніки та екології Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, доктор біологічних наук		Куземко Анна Аркадіївна